

»————«
АЯЗ ГЫЙЛЭЖЕВ
»————«

РӨТЛӨ
КЕШЕЛӨР

АЯЗ ГЫЙЛӘЖЕВ

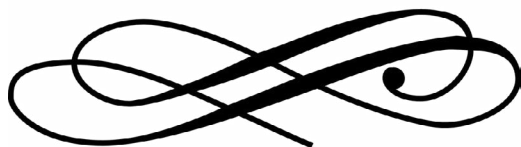
**РӘТЛЕ
КЕШЕЛӘР**

Хикәянең тексты 2012 елда басылган
Аяз Гыйләжевның 2 жилд «Сайланма әсәрләр»
китабыннан алынды.

15.12.2017

Казан

«Рәтле кешенең» баласы да рәтле була, диләр Искәндәрнең эти-әниләре еш кына. Гаиләнең төп игътибары ана бирелә. Ана кыйммәтле киёмнәр кидерәләр, хушбуй сөртәләр, аны көләргә өйрәтәләр. Кемнеке дигәндә, аныкы диярлек булсын, кеше-кара килеп чыгуы бар.

Искәндәрнең эти-әнисе болай бик ачык йөзле кешеләр. Килем-китемне, мәжлесләрне бик яраталар алар. Бәйрәм-сәйрәмнәрдә, жомга-шимбәләрдә кунаклар өзелми диярлек. Искәндәрнең кечкенә бүлмәсе кунак залы белән рәттән генә.

Ул, залга чыкмыйча да, үзләренә нинди кунак килүен, аның ничек каршы алынуын ишетеп тора. Зал ягыннан әтисенең хәтфәдәй калын тавышы ишетелә, вак көмеш тәңкәләр чылтырагандай, әнисенең тавышы яңгырый. Димәк, «рәтле кешеләр» килгән. Бу тавышларны ишеткәч тә, Искәндәр елмая башлый: сый булачак! Тәмле бәлеш, татлы су, ә тортны ярылганчы аша... Бәлки, теге кызыл, нәрсәдән дә авыз иттерерләр әле.

Кечкенәдән үк бәхетле булды Искәндәр, кадерле, хөрмәтле булды, бик күп рәтле кешеләрне күрде.

Алар каракүл бүрекләр, төлкө якалар, ялтыравыклы күлмәкләр, бизәкле зонтикләр, эшләпәләр булып Искәндәрнең күңелендә калдылар. Дус яшәде ул алар белән. Өлегә рәтле кешеләр, Искәндәрнең ияк астын кытыклап: «һай, ничек үскән улыгыз, кара инде!» дип аны иркәлиләр, килгән саен, йә күлмәген, йә чалбарын котлап, кесәләренә шоколад, печенье тутыралар.

Йә, менә тагын кунаклар килә. Бу юлы залда тыңычрак. Өтисенәң эре генә тамак кыргалавы ишетелә, әнисе дә борын авазларын күбрәк кушып сөйләшә. Бу — уртачарак кунаклар. «Киләләр инде», - ди Искәндәрнең әнисе, алар киткәч. «Бик үк булдыра алмыйлар шул, өйрәләре сыеграк», - ди атасы. Бу кунаклар йә әтисе белән бергә укыганнар, йә аның кул астында эшләүчеләр. Болар янында сый да ул кадәр күп булмый, Искәндәргә бүләк тә өз килә.

Болай да булгалый. Ишектә звонок, әнисе, уктай атылып, ишеккә ташлана. Искәндәрнең колагы үрә тора, ул игътибар белән бүлмә стенасына сеңә. Өтисенәң мыгырданганы ишетелә дә, бүлмәдә кабер тынлыгы урнаша. Димәк, «йөриләр шундалар» килгән. Болары әти-әнисенәң кардәшләре, авылдашлары, шәһәргә йомыш белән килгән күз күргән кешеләр. Бу юлы сый урынына әнисе шәһәрдәге тормышның кыенлыгын сөйли башлый, зарлана, кибетләрдә кыйммәтчелек дип яшъ түгә.

Килүчеләр:

— Мин бер-ике генә көнгә... йомыш төште дә менә... мәшәкатем булмас, - дияргә ашыгалар. Юл

капчыгыннан каз-үрдәк, йомарламы белән ак май чыгаралар. Тузанлы плащларын, сырмаларын жәеп, идәндә йоклап китәләр.

Еллар үтте. Искәндәр дә урта мәктәпне тәмамлады, егет булды. Әтисе, министрлыкта «кыскартуга» эләгеп, «рәтле кешеләрдән» зур дуслары булу аркасында гына бер институтка эшкә урйашты. Шулай булса да улы Искәндәр каршында һаман да «рәтле кеше» иде ул. Тик менә Искәндәр генә: «Ничек инде тизрәк рәтле кеше булырга?» - дип йөрөп, бер елын юкка уздырды. Икенче елны, әнисе бик тыкырдаткач, авыл хужалыгы институтына укырга керде.

Сентябрь кичләренең берсе. Бөтен гаилә өстәл янында, әнисе чәй эчә, әтисе газетага кадакланган. Искәндәр (кәефе юк) өстәлгә барабан суккалап утыра. Менә көтмәгәндә әтисе Искәндәргә газета сузды. Искәндәр, барабан кагуыннан туктап, аскы иренен алга чыгарып мыскыллап елмайды, иңбашларын сикертеп куйды.

— Юк, син уку әле, уку, - диде әтисе улына, күзлек өстеннән карап, - синең бабаң хакында язалар анда.

Әнисе дә чәен куеп сүзгә катышты:

— Синең бабаң да бар бит әле!

Жыйнаулашып, атаклы яшелчәче карт турында газетада басылган очеркны укыдылар. Искәндәрнең күнелендә бабасы томанлы гына сакланган. Кайчандыр, бик күптән инде килеп киткән иде ул. Тик... «йөриләр шунда» төркемендә каршы алынганга, ул

аңа юньлэп игътибар да итмэгэн иде. «Кара син аны! Рэте булмаса да, газетага язганнар үзен!»

Этисе:

— Менэ авыл хужалыгыннан да кемнэр чыкмый, - дип сөйлэп китте.

Бер атна үтэр-үтмэстэ көтелмэгэн хат килде. Яшелчэче бабай үзенең Мәскәүгә авыл хужалыгы күргәзмәсенә баруын, юл уңаенда Казанда туктарга теләвен, кайбер йомышлары да барын язган иде.

Искәндәр:

— Мин бабайны каршы алырга барам, - дип әйтеп салды.

Ямансу иде Искәндәргә. Бабасы килү хәбәре, аның га--зеталарда язылырлык игътибарлы кеше булуы, аннары кунак, димәк, сый, мәжлес аны терелтеп жиберде.

— Ә ничек танырсың син бабаңны? - дип сорады әнисе, Искәндәр пристаньга барырга жыена башлагач. Чыннан да!

— Какча гына, кара сакаллы иде инде ул, - диде этисе. - Бер ун еллар элек шулай иде, үзгәрмәгәндер эле.

— Сәләмә генә авыл карты. Гомеренә кояшта янган эшләнә киде. Тезе ямаулы чалбардан үтә алмалы, диде әнисе.

«Үз бабамны да танымаммы әллә?» - дип уйланды Искәндәр.

Менә ул пристаньда. Чак соңга калмаган. Ул килеп житкәндә, чемоданнар, кәрзиннәр күтәргән

халык пароходтан чыга башлаганнар иде. Кемгә су-
гылып, кемгә кагылып, Искәндәр пароходка якынрак
килде. Менә! Юк, бу озынрак буйлы. Тагын бер кара
сакаллы. Бусы яшырәк... Әһә! Яшел плащ кигән, кыр-
шылган эшләпәле, кара сакаллы берәү кысыла-кы-
сыла чыгып килә. Искәндәр аның үзе турына килеп
житүен көттө. «Бабай!» дип эндәшәргә теләгәндә
генә, кара сакал артына борылды да саф рус телендә:

— Бик арымадыңмы, Мария? - дип, бер хатынга
дәште.

Юк, бу да булмады. Искәндәрне төрткәләделәр,
ящик күтәргән берәү аның иңбашына бәрелеп авырт-
тырып китте. Менә пароходтан чыгучылар сирәгәй-
деләр. Ак альяпкычлы носильщикларга ияреп, әйбәт
кенә абыйлар да, апалар да чыкты. Болары арасын-
да юк инде аның бабасы: болар бит рәтле кешеләр...
Искәндәр, үтүчеләргә хөрмәт белән юл биреп, читкә
тайпылды.

Һоп! Ишеге ачылуга, автобуска житез генә си-
кереп менде, тәрәзә яныннан әйбәт кенә урын алып
өлгерде. Эре генә автобус эчендәгеләргә күз салды.
Кузгала гына дигәндә, автобуска гади генә чалбар,
кирза итеклар кигән ап-ак сакаллы бер карт керде.
Урын эзләп як-ягына каранды да, булмагач, капчы-
гын һәм кечкенә сумкасын идәнгә куеп, үзе дә шунда
басып калды. Искәндәр, картка карап, аскы иренен
сузып, чыраен сытты. Кузгалып киттеләр.

— Картка урын бирергә кирәк иде, егет!

Менә сиңа мә, берәр күз күрер рәтле кеше бул-

са, Искəндəр урын да биргəн булыр иде əле. Ө моңа!..

— Карт кешегə бераз хəрмəт кирəк, - диде баягы тавыш.

Искəндəр борылып карады. Аның артында уты-ручы түгəрəк кенə чал сакаллы, ыспай гына кəрəн костюм кигəн, фуражкасын кулына тоткан өлкəн яшьтəге бер агай эндəшə икəн.

— Бик жəллəсəгез, үзегез урын бирегез! - диде Искəндəр коры гына.

— Ай, яшь егет, оят түгелме сезгə, егет! - диде кəрəн костюмлы.

— Кемнəн? - диде Искəндəр, күзлəрен зур ачып.
- Шушы авыл картыннанмы?

— Нигə? Мин үзем дə авыл кешесе.

— Авыл кешесе?! Берəр спекулянттыр инде шунда! - дип мыгырданды Искəндəр.

Тирə-юньдəгелəр сөйлəшүгə игътибар иттелəр. Арттарак утырган урта яшьтəге бер хатын картка урын бирде.

Кəрəн костюмлы агай фуражкасын киде һəм, нык кына ачуланып:

— Их, чабакларга иде сине! - диде.

— Кулларың кыскарак! - диде Искəндəр.

Барысы да кинəт шаулый башладылар. Тавыш кəрəн костюмлының сүзлəрен йотты.

Тукталышта кай арададыр төшөп өлгəргəн кəрəн костюмлының милиционер белəн сөйлəшөп торуын күргəч, Искəндəр шиклənөп куйды. Карт аның ягына карап нəрсəдер сорадымы шунда. Милиционер да

аның ягына кулын сузды. Бәладән баш аяк, Искәндәр тиз-тиз генә китеп барды. «Спекулянт, әлбәттә. Йә берәр ... шайтан алгыры! Милиционерга әләкләп маташа!»

Искәндәр борылып карады һәм гажәпләнүдән туктап калды. Чемоданы авырлыгыннан шактый тирләгән әлеге карт нәкъ аның артыннан килә иде. Искәндәр аны көтеп алды:

— Сез нәрсә, минем арттан шпионить итәсезме әллә?

Бу юлы карт мыскыллап елмайды. Дәшмәде. Искәндәр аның жилдә каралган йөзенә, чемоданына тагын бер кат күз салып узып китте.

Звонок биреп, әнисенәң ишек ачканын көткән арада, ул ишегалдында теге картны яңадан күрде. Ул чемоданын жиргә куйган, күзлеген киеп алып, кем-недер эзли иде.

Искәндәр ишек яңагынарак яшеренде, әнисе ишекне ачу белән ялт итеп кереп китте. «Килмәде!» - дип бер генә сүз әйтте дә үз бүлмәсенә узды. «Кара син әшәке картны, эзәрлекли бит!» - дип уйлады ул. Чишенеп ятарга гына уйлаган иде, звонок тавышы ишетелде. «Үзем, үзем», - дип ишеккә китте...

Ишек ачылуға, елмаеп торучы көрән костюмлы картны күргәч, ул, ачуланып:

— Сезгә ни кирәк?! - диде.

Карт аны күргәч, елмаюдан туктады, гажәпләнеп, бер Искәндәргә, бер ишек өстендәге номерга карап тора башлады. Ул арада тавышка әнисе килеп

житте.

— Ба! Нигә бабаң белән күрешмисең, улым?! -
диде әнисе.

Өчесе дә тынып калдылар.